

MAGYAR KULTÚRFOLYTONOSSÁG

1.

Az a tíz esztendő, amely a békekötés óta eltelt, szükséges volt ahhoz, hogy veszteségeinkről pontos és megbízható listát készíthessünk. Ma már — egy évtized múltával — tisztán meg tudjuk ítélni, hogy végeredményben mit is vett el tőlünk Trianon, hogy mit veszítettünk el területben, népben, fában, sóban, ércben, kultúrában és lélekben. Pedig az elmúlt tíz esztendő ennél jóval többet is hozott, azonban erről egyelőre senki sem beszél. Nevezetesen arról van szó, hogy nem csupán elvesztett, de megmaradt javainkról és lehetőségeinkről is egy hasonló részletességgel kidolgozott leltárt kellett volna készítenünk, mert ma már egyre tisztábban látjuk a jövő fejlődés irányát. Az összeomlást követő évek a tapogatódzás jegyében teltek el. A hirtelen megváltozott élet sokkal jobban feldúlta egész valónkat, mint hogy képesek lettünk volna objektíven gondolkozni és ennek megfelelően cselekedni. A tűnő évek azonban egyre több illúziótól szabadítottak meg bennünket és egyre inkább ködmentessé tették a láthatárt. Feladatainkat ma már tisztán látjuk, de a megvalósításukhoz szükséges — s jelenleg is rendelkezésünkre álló — erőkről még nem készítettünk pontos kimutatást.² A csonkaországnak a jelenlegi határokon kívül élő magyarsághoz való viszonyát még nem állapítottuk meg azzal a részletességgel, melyet pedig ez a rendkívüli és mindennél fontosabb kérdés megérdemelt volna. Ebből a szempontból elmulasztottuk társadalmunk gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális teljesítőképességét lelküismeretes alaposággal lemérni és meghatározni. Megelégedtünk ezen a téren kormánykiküldötteink hivatalos — és más érdekek miatt is erősen korlátozott — népszövetségi szereplésével és nem gondoltuk meg, hogy miként a múltban az államnak a társadalom segítségével nem sikerült a nemzetiségi kérdést megoldani, úgy ez a jelenben sem lesz lehetséges a kisebbségi kérdést illetően.

A trianoni békeszerződés a magyarságot a csonkaországon kívül még négy — rá nézve idegen — impérium között osztotta szét, ezzel olyan változást idézett elő, melynek eredménye a politikai életet messze meghaladó területeken is csakhamar érezte hatását. Ennek megfelelően a politikai, valamint a bekövetkezett gazdasági válságon kívül

¹ Szívesen közöljük a fenti cikket, mely Ottlik László munkatársunk Uj Hungária gondolatsorába illeszkedik be s másrészt talán túlmessze fejleszti a Vitéz Nagy Ivántól Magyar Kisebbségi Intézet ebnen (Magyar Szónie, VIII. 1930, 21\$. 1.) felvetett témát, mely iránt társadalmunkban sajnálatosan csekély az érdeklődés. *A szerk.*

² L. Weis István: „A mai magyar társadalom“ bevezetését.

még egy harmadik — jelentőségében az előbbiekkal teljesen egyrangú — probléma is jelentkezett: az egységes magyar kultúra problémája. Nem a budapesti könyvkiadóknak az új határok által eredményezett üzletforgalmi csökkenésére gondolunk itt elsősorban, hanem arra a veszélyre, amellyel a magyar nyelvnek és kultúrának az utódállamokban minden nap szembe kell néznie azzal a jelentős és figyelmet érdemlő változással, amely az elszakított területeken kialakult új regionális irodalmi és kultúrközpontok létrejövele által keletkezett. Bár — amint Szekfű írja — megtanultuk „Trianon diktátuma alatt, hogy van magyarság állam nélkül is“, bár — Apponyi szavaival élve — tudjuk, hogy „... a magyar nemzet tragikuma épp abban áll, hogy ma nincs ország, mely nemzeti léte biztosságának, teljességének és fejlődési képességének megfelelő keretet szolgáltatna, mint amilyennel ezer éven át bírt“ — mégis e felismerés konzekvenciáit nem voltunk hajlandók mai napig sem levonni. Pedig a veszteségeket elkönyvelő e megállapításoknál tovább kell mennünk, ha a magyarság egységes kultúráját meg akarjuk menteni. Kutatnunk kell a jelenleg is rendelkezésünkre álló segítő eszközök után, tüzetes vizsgálat tárgyává kell tennünk az elszakított magyarság lelkében és felfogásában végbement változásokat és csonkaországi szervezkedésünket ennek megfelelően kell kiépítenünk. Mert nagy tévedés lenne azt hinni, hogy az összeomlás csak elvett tőlünk, s hogy az utódállamokban élő testvéreinken mi csonkaországiak nem tudunk semmiképpen sem segíteni. Igaz: régi gondolkozásunkkal, elveinkkel ma már nem megyünk semmire, de ez a körülmény egy pillanatig sem indokolja tétlenségünket. Az új magyar életben is vannak friss és feszítő erejű gondolatok, csak észre kell őket venni. Az összeomlásból is sarjadtak ki új erők, de ezeket céljaink szekerébe kell fognunk. Ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy ismerjük az utódállamok viszonyait és kisebbségeink szükségleteit. Szükséges, hogy tisztában legyünk új jelszavaik jelentőségével és súlyával, hogy céljaink hangoztatásakor ne feledkezzünk meg a bekövetkezett változásokról, mert munkánkkal csak ez esetben számíthatunk sikerre. Helyesen állítja tehát fel a tételt Ottlik László is „Új Hungaria“ felé c. cikkében, midőn a következőket írja: „Azokat a mozgó erőket..., amelyek a bizton várt fordulatot... elő fogják idézni, nem a nyugati világban, hanem itthon, saját portánkon Nagy-Hungária területén kell felkutatnunk.“

Kérdés már most, hogy a régi magyar állami épület összedőlt után, mikor mint látjuk nemcsak területi, de etnográfiai és ennek megfelelően kulturális integritásunk is jelentős csorbulást szenvedett — mik a legközelebbi feladataink? Spectator egyik cikkében ezt írja: „Tíz év alatt tizedeket éltünk meg és négy válságot, az emberit, európai, magyart és erdélyit egyaránt vészeltük át.“ Mi e két utóbbi tételt az egyetemes magyar és külön csonkaországi válsággal helyettesítjük ... De kérdés, hogy mindezek folytán az egyes kérdésekről vallott nézeteink megváltoztatása mellett átszerveztük-e életünket ezeknek az új szellemi kereteknek megfelelően? Akcióinkba bekapcsoltuk-e azokat a történelmi erők által felszínre hozott energiaforrásokat is, melyek Trianon óta túl a mai határokon napvilágra törtek?... Mint

az előzőkben már említettük, ilyen kísérletekről sajnos nem tudunk. Megállapítottuk a veszteségeket, de a segélynyújtás és kibontakozás útjait még nem kutattuk. Az egyetemes magyar kultúra szempontjából még mai napig sem állapítottuk meg a kisebbségi gondolat s a nemzetközi kisebbségi mozgalom jelentőségét és értékét, nem vizsgáltuk a kultúröncélúság és „irodalmi decentralizáció“ jelszavai mögött meghúzódó mozgalmak erejét, nem voltunk kíváncsiak a háború után életrekeltek s kisebbségeinknél oly szíves fogadtatásra talált „népi gondolat“ és politika igazi értelmére stb. stb. Pedig ezek a gondolatok és mozgalmak nem a véletlen szülöttei. Ezek mögött komoly és reális történeti erők húzódnak meg. Csonka-Magyarország magyar társadalma jól tenné, ha ezekre a jelenségekre is figyelne, mert az új magyar kibontakozás dinamikája ezekben van elrejtve. Kultúrpropagandánk csak ezeknek a gondolatoknak a szárnyán tud átrepülni a mai határokon, érdekünkben áll tehát, hogy e fogalmakat állandó vizsgálat és tanulmány alá véve addig finomítsuk és tágítsuk, míg csak az a Hungária területén élő népek közös öntudatát fel nem ébreszti.

Hogy a magyar társadalom a Rothermere-féle revíziós gondolaton túl mind a mai napig nem tudott az egyedül helyes felismerésig eljutni, annak okát egyrészt közönségünk politikai tájékozatlanságában és a magyar temperamentumnak a rendszeres és lassú társadalmi munkától való irtózásában kell keresnünk. Mert hiszen emez új faj- és nemzetmentő munkánk alapját és feltételét jelentő „neopatriota“-elméletet közönségünk a maga egészében magáévá tette, csupán ennek gyakorlati alkalmazása elől zárkozott el mind a mai napig. Eltemettük elméletben a „Cuius regio, eius natio“ gondolatát, felszámoltuk a nemzetiségi szabadságnak Eötvös által értelmezett személyes rendszerét, az 1868. évi XLIV. t.-c.-ben kifejezésre juttatott „egységes magyar nemzet“ elvét alapos revízió alá vettük és mindezek alapján lemondunk a nyelvi asszimiláció célszerűtlennek bizonyult elméletéről. De nem gondoltuk meg, hogy e szellemi átértékelést politikai és kulturális hadállásaink minél radikálisabb átépítésével kell reálisra tenni, eme új szellemi felismeréseink magukban mit sem jelentő holt vázát közéleti munkásságunknak új alapokra fektetett élő rendszerével kell mozgásba hoznunk. Mert e nélkül a legrészletesebben és legzseniálisabban kigondolt elmélet is csak élettelen betű marad, már pedig nekünk—végeredményben politikáról lévén szó — mégis csak az a célunk, hogy tömegeket hozunk mozgásba és tömegeket állítsunk be céljaink szolgálatába.

Hogy ezen a téren tisztán lássunk és biztosan cselekedhessünk, szükséges mindenekelőtt, hogy megismerkedjünk úgy a kisebbségi, mint a neopatriota politika gerincét alkotó népi gondolattal. Ennek az elméletnek — mely új alakjában a háború utáni időben kelt életre — letárgyalása kapcsán alkalmunk fog nyílni arra, hogy bemutassuk múltunk mulasztásait, érthetővé tegyük új állásfoglalásunkat és mindezeket túl rámutassunk legsürgősebb feladatainkra. Ennek az új fogalomnak tisztázása által megmutatjuk társadalmunknak azt az utat, melyre minél előbb reá kell térnie, ha a területi integritás alapját képező magyar kultúrfolytonossági gondolatot és az egyetemes magyar lélekközösség mindennél erősebb várát továbbra is meg akarja tartani kezében.

A XIX. SZÁZAD NEMZETI GONDOLATÁT a közjogi formák iránti érzék jellemezte legjobban. Természetes volt ez Nyugaton, ahol az életre hívott közjogi elméletek az egységes nemzeti államokat voltak hivatva megvalósítani, de groteszkül hatottak Keleten, hol a lakosság heterogén volta miatt az egybeolvadás helyett a szétesés erőinek szolgálatába állottak. Míg a nemzeti eszme s az ebből életre kelt egységes nemzeti állam rendszere Nyugaton az olasz és német egység megteremtésével véglegesen stabilizálta a helyzetet, addig Keleten — a magyar nemzeti újjáébredés utánzásával — az eddig meglévő keretek is meginogtak s a feltámadt nemzetiségi mozgalmak által a Duna-medencében, de különösen a Kárpátok ölen lakó népek kohézióérzete is csakhamar szertefoszlott.

A Nyugat feltétel nélküli csodálatában és utánzásában azonban nem vettük észre, hogy mi lényegesen más környezetben élünk, mint ők, tehát haladásunk érdekében más eszközök igénybevételére is vagyunk utalva. Nem láttuk meg, hogy a nyugati új nemzeti alkotmányok leglényegesebb rendelkezései nem egyebek, mint a számukra adott reális helyzet logikus leszűrődései, melyeket mi csupán külsőségekben tudunk utánozni, de semmiesetre sem lényegben. Pedig attól a pillanattól kezdve, hogy Ausztriában a szlávok jutott túlsúlyra, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarság csupán saját és nemzetiségeinek erejére van utalva az eljövendő századokban s így a magyar jövőt az összeomlani látszó dualista kereteken kívül más pontokon is meg kellett volna próbálni stabilizálni.

Az első felismerés, mely az összeomlás okozta szellemi zűrzavarból leszűrődött, az volt, hogy szakítva eddigi merev közjogi gondolkozásunkkal, az állam alkotóelemeinek hármastételű tanát alapos revízió alá vettük. Azelőtt a „terület — nép — főhatalom“ sorrendjét tisztán formális és a mi speciális helyzetünkől független minőségben szigorúan tudományos alapon tettük vizsgálat tárgyává. Mikor aztán az összeomlás bekövetkezett, egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy ez a sorrend tartahatatlant. Reális szempontból kezdtük vizsgálni ezt a tételt és rájöttünk, hogy a sorrendi elsőség a népet illeti a területtel szemben, mert ez az egyetlen biztos és minden változás között is szilárdnak mutakozó fundamentum. A terület — a mai nemzeti gondolkodás mellett — csak annyiban jelent az állam kezében elidegeníthetetlen értéket, amíg azt államalkotó nép népesíti be s attól a pillanattól kezdve, hogy valamely területre vonatkozólag az uralkodó nép részvétele megszűnt és helyébe más nép — nemzetiség, kisebbség — tódult, megszaktadt az a természetes kapocs, amely eddig a főhatalmat a többségi nép által lakott területtel összekapcsolta. Ilyenkor már új s mesterséges eszközök után kell kutatnunk, hogy a terület kohézióját a jövőben is biztosítani tudjuk, vagyis megszületik a nemzetiségi — kisebbségi probléma, melynek helyes és mindkét felet kielégítő megoldása által remélhetjük csupán az eddig tulajdonunkat képező területek további megtartását.

A népi gondolat ebből a felismerésből indult mai hódító útjára. Rájöttünk (bármennyire ellenkezik is ez a magyar állam ezeréves tapasztalati tényével), hogy az országhatárok állandóságáról nehéz beszélni, mert hiszen ezek a nemzetközi mérkőzéseknek állandó alku

tárgyal s megtartásuk gyakran olyan véráldozatot kíván, mely a nemzet élő testét nagyobb mértékben sebzi meg — az államalkotó nép nagy tömegeinek elvesztésével —, mintha ideiglenesen egy kisebb vagy nagyobb területsávról lemondanak. A biztosítékot azonban — vagyis a népet — nem szabad a kézből kiengedni. A megmaradtak fejlődését fokozott mértékben elő kell segíteni, míg az elszakítottak pozícióját nem szabad süllyedni hagyni és mindent el kell követni az érdekükben, hogy a következő kedvező politikai fordulatig lelkileg továbbra is megszállva tartsák azt a területet, amelyre a nemzet a jövőben is jogot formál.

A népi gondolat megjelenése tehát a múlthoz viszonyítva kettős változást eredményezett: egyrészt a nemzet ráeszmélt régi nacionalizáló elméleteinek hibás és célszerűtlen voltára s belátta, hogy a múlt negatív módszerét fel kell cserélni egy új — mindig csak az illető népre (nálunk a magyarra) — támaszkodó pozitív rendszerrel, másrészt — ami különben ebből következik — közmegegyezéssé lett, hogy a népek mai versenyéből az fog kikerülni győztesként, amelyik saját erőit a maximumig tudja majd fokozni s amelyik emelkedését ezen az úton és nem más népek leigázásával kívánja elérni.

Bár a népi gondolat először német földön jelent meg, mai — a fentebb vázolt formában való — kikristályosodását mégis a magyar szellemnek is köszönheti. Érthető ez, hiszen relative a magyar nép került legnagyobb tömegben kisebbségi sorba s az összeomlás a magyar közjog fikcióit döntötte össze legnagyobb számban s tette szükségessé radikális tisztázásukat. Ennek az új felfogásnak nálunk ma már úgy tudományos, mint szépirodalmi téren számos képviselője van. Kisebbségpolitikai téren úgy az idősebb, mint a fiatalabb nemzedék teljesen magáévá tette, de ez utóbbi a felismerés konzekvenciáit már belpolitikai téren is minden vonatkozásban le akarja vonni. Szépirodalmi tekintetben megszállt területi íróinknál szemlélhető fokozottabban ez átalakulás Szlovenszkóban Győry Dezső, Mécs László, Darkó István, Erdélyben Tompa László, Tamási Áron, Szentimrei Jenő s általában a Helikon íróinak munkáiban.

Kérdés már most azonban, hogy ha magyar szempontból a népi gondolat, a csonkaországi magyarság fokozottabb fejlesztését és az utódállamokba került kisebbségeinknek „konzerválását“ jelenti, milyen hatással lesz a Hungária területén élő nemzetiségekre? Ez nem lehet előttünk közönyös, mert hiszen az ma már a legvérmesebb hazafiak előtt is nyilvánvaló, hogy a múltat többé régi formájában restaurálni nem lehet. Fontos tehát az, hogy minden vonatkozásban meghatározzuk jövő helyzetünket s ne hagyjunk közöttünk egyetlen tisztázatlan vagy nyugtalanító kérdést sem, amely békés közös jövő fejlődésünket képes lenne megakasztani.

Egy ma már kétségtelen: ráeszméltünk országunk heterogén voltára és ennek megfelelően átértékeljük régi gondolkodásunkat. Ma már korlátlanul csak a magyar néppel akarunk diszponálni, míg nemzetiségeink szabad fejlődése elé nem akarunk akadályokat gördíteni. Ez a felismerés azonban nem jelenti egyúttal azt, hogy e népek sorsa ránk nézve közönyös lenne, hiszen a neopatrióta gondolat is e népek egy-

másrautaltságának kifejezése s célja az egységes politikai öntudat megteremtése és kialakítása.

A nemzetiségi kérdésre vonatkozólag azonban feltétlen érvényes-gű tételnek fogadhatjuk el Cseri János azon megállapítását, hogy „ahány ország, annyi kisebbségi kérdés... s ennek következtében annyiféle gyakorlati megoldás“. S csakugyan, ha a magyar nemzetiségi problémát az Európában lévő többi kisebbségi kérdéshez hasonlítjuk, lényegesen eltérő különbségeket fogunk köztük találni. A közel ezeréves együttélés és a köztünk feltámadt ellentéteknek csupán alig egy századot meghaladó volta speciális elbírálásra teszik alkalmassá a magyar helyzetet s ennek megfelelően a magyar kultúrfolytonossági gondolat is egyedül a magyar nép sorsát szem előtt tartó igyekezeténél szélesebb — nemzetiségi kapcsolatainkat is számításba vevő — területeket is kénytelen érdeklődési körébe vonni.

A magyar kultúrfolytonossági gondolat ennek megfelelően két részre oszlik: egyrészt jelenti a speciálisan magyar, másrészt a magyarországi kultúrközösség kapcsolatának további fenntartását és fejlesztését, vagyis felismeri és rendszerének alapjául fogadja el azt a történelmi tényt, hogy a Kárpátok övezte területen élő népek kölcsönösen hatottak egymásra s hogy ennek megfelelően nemzeti kultúráik felépítésén kívül még egy másik, minden itt élő népet egybefoglaló közös kultúrának is teremtői lettek. S csakugyan, ha az erdélyi román vagy a vajdasági szerbet balkáni testvérei mellé állítjuk, egyszerre nyilvánvalóvá lesz, hogy e nemzetiségeink latin-germán kultúrájukkal és a magyar állami életben elsajátított közéleti szellemüknél fogva sokkal közelebb állnak hozzánk, mint balkáni eszmekörben élő anyanépeikhez.

Ez a felismerés különben — mely nagyon alkalmas arra, hogy az itt élő népek kohézióérzetét felkeltse és fejlessze — már irodalmi téren is jelentkezik, főként a magyar szellemnek a tót és oláh fejlődésre való hatása kutatásában. Ha majd az integer Magyarország egész területére vonatkozólag megindul a kutató munka, a magyar társadalom csodálkozva fogja látni, hogy mennyi közös lelki és szellemi szál fűz össze minket magyarokat nemzetiségeinkkel, hogy a Nyugat új gondolatait e népek a magyar klasszikusokon keresztül szívták fel magukba, hogy népdalaink és mondáink alakjai hány esetben szerepelnek nemzetiségeink hasonló termékeiben és viszont. A magyar társadalom ekkor sajnálattal fogja felismerni mulasztását, mert látni fogja, hogy míg a francia, angol, német, svéd vagy norvég irodalmat kitünően ismerte s ezen nemzetek gyakran harmadrangú íróit is érdemtelenül sokra értékelte, ugyanakkor érdeklődés nélkül ment el tót prózaíróink vagy román költőink mellett, akiknek munkáiban pedig szintén a magyar föld varázsa és ereje csillant fel gyakran az importált nyugati írókat messze meghaladó művészeti erővel.

A magyar kultúrfolytonossági gondolat tehát az integer Magyarország területére vonatkoztatva, a magyar és magyarországi közös kultúra ápolását, megőrzését és továbbfejlesztését jelenti. De nekünk még ennél is tovább kell mennünk! Magyarok nemcsak az elszakított területeken élnek, de feltalálhatók — kisebb-nagyobb tömegben —

a világ többi államaiban is. Nem vagyunk annyian, hogy egyetlen magyar emberről is le tudnánk mondani és a magyar érdekekre vonatkoztatva, mi is együtt valljuk a német felfogással, hogy „Minden magyar — bárhol él is — a magyar nép integráns eleme s így szellemi, mint anyagi értékeivel a magyar gondolat erejét és terjedését köteles és van hivatva szolgálni“. Így az idegenbe szakadt magyarok nyilvántartása és kultúrájuknak megőrzése szintén a magyar kultúrfolytonossági gondolat feladatkörébe tartozik s így mindezek után most már hármas irányban nyerhet tételünk meghatározást:

a) A magyar kultúrfolytonossági gondolat alatt értjük az utódállamban élő kisebbségeink kultúrsegélyezését s a magyar nemzeti gondolatban való megtartását;

b) értjük a világ többi részébe szakadt véreink nyilvántartását és a magyar nyelvben és érzésben való konzerválását és végül

c) a magyarországi közös kultúra és kapcsolatok további fenn tartását és rendszeres tanulmányozását.

Természetes, hogy az érintkezés felvétele mindhárom esetben más-más eszközök igénybevételére utalja a csonkaországot, de közös alapjukat mégis csak társadalmunk tervszerű és rendszeres megszervezésével lehet létrehozni. Részletekben, különbözőképpen kell dolgozunk egyik vagy másik irányban, hiszen pl. az első esetben a békeszerződések kisebbségügyi rendelkezéseire s általában a kisebbségi védelem nemzetközileg elismert jelszavaira hivatkozhatunk, akár a Nemzetek Szövetsége előtt is, míg a második pontban említett területen csupán rendszeres anyagi és adminisztratív munkával számíthatunk sikerre. De már a harmadik téren — a magyarországi közös, kultúra ápolásánál és megőrzésénél — tudósaink szakszerű útmutatása és egy általuk minden részében pontosan kidolgozott munkaterv nélkül még megmozdulni sem tudunk, tehát első feladatunk lenne egy ilyen pontos „munkaterv“ minél előbbi megalkotása.

MINDEN ELMÉLETNEK csak annyiban van politikai szempontból jelentősége, amennyiben az realizálható s egy tervszerűen kiépített akcióra képes szervezetbe átültethető.

Kérdés már most, hogy a magyar kultúrfolytonossági gondolat — előbb vázolt alakjában — alkalmas-e erre?

A felvetett kérdésre igennel kell felelnünk. Nevezetesen ha vizsgáljuk a megmunkálásra váró „anyagot“ és a jelenleg is rendelkezésünkre álló munkaerők összességét, azt látjuk, hogy a kérdés kívánt megoldása nem maradhat el, ha a helyes és tervszerű munkamegosztás elvéhez folyamodunk. A kisebbségi intézetekre gondolunk itt ugyanis elsősorban, melyek egyedül alkalmasak ennek a missziónak betöltésére és hivatásszerű elvégzésére. Eddig négy külföldi államban működnek, de olyan adminisztrációval és anyagi felkészültséggel, amelyet mi magyarok erőnk legnagyobb megfeszítésével sem bírnánk utánozni.

Aki ugyanis egy csöppet is tisztában van a kisebbségi probléma hatalmas horderejével és a tudomány majdnem összes ágazatát magába ölelő természetével, az előtt egy perág sem lehet kétséges, hogy a fel dolgozásra váró hatalmas anyag terhét egyetlen kisebbségi intézet vál-

laira, a munka sikerének kockáztatása nélkül, nem helyezhetjük. Ez olyan szellemi és anyagi túlterhelést jelentene, mellyel jelenleg sem az állam, sem pedig elszegényedett társadalmunk megbirkózni nem tudna és az intézet minél előbbi felszámolását vonná maga után.

Kisegítő eszközöz kell tehát folyamodnunk, amit abban látunk elsősorban, hogy az anyagi áldozatokat igyekszünk lehetőleg minimálisra csökkenteni és a feldolgozásra váró témaköröket egy rendszeres terv szerint felparcellázni. Így lehetővé van téve egyrészt a szervezet minél előbbi megteremtése, másrészt az is, hogy így egy-egy intézet meghatározott tárgykörben specializálva magát, a rendelkezésre bocsátott minimális anyagi segítség mellett is az általa favorizált irányban maximális eredmények elérésére lesz képessé téve.

A békeszerződés Magyarországról négy oldalról hasított le területet, tehát négy kisebbségi probléma keletkezett. A csonkaországban ma pontosan az elszakított területek irányában négy egyetemünk áll fenn. Ennek a négy egyetemnek a megléte szinte magától nyújtja számunkra a legtermészetesebb és legökonómikusabb megoldás módszerét, amelyet többé nem lehet számításán kívül hagyni, ha eredményes murikát akarunk produkálni.

A magyar kisebbségi s a régi nemzetiségi problémának felosztása s ezen részletkérdéseknek az egyes egyetemekhez való kapcsolása sok előnyt és erőmegtakarítást jelentene számunkra. Biztosítva lenne ez úton a tudományos vezetés éppen úgy, mint a hathatós társadalmi támogatás, mert nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a kisebbségi probléma amilyen mértékben tudományos kérdés, legalább ebben az arányban társadalmi, sőt politikai probléma is s így a kisebbségi intézetek megalkotásánál ezt a felismerést nem szabad engedni háttérbe szorítani. A csak egyirányú szervezkedés a másik nélkül nem ér semmit, a kettő szervesen kiegészíti egymást, mert amint tisztán elméleti alapon nem tudunk érdekeink védelmére a kellő nyomatékkai akcióba lépni, úgy a minden rendszert és felsőbb átgondolást nélkülöző kapkodó, tisztán gyakorlati társadalmi munkával sem érhetünk célt, mert így a sok helytelen és célra nem vezető lépés után a rendelkezésünkre álló anyagi eszközöket sem tudjuk majd ökonomikusán felhasználni.

Mindezek figyelembevétele mellett tehát azt tartanánk legcélravezetőbbnek, ha a négy egyetem mellé — e négy fő kisebbségi kérdésnek megfelelően — egy-egy kisebbségi intézetet szerveznénk, amelynek megszervezésére és vezetésére négy kisebbségügyi tanszék megszervezésével megnyernénk azokat a kiváló kisebbségügyi szakférfiakat, akiknek eddigi munkássága máris biztos garanciát nyújtana fura, hogy ez intézetek valóra tudják váltani a hozzájuk fűzött reményeket (Jancsó Benedek elhunytá óta Szász Zsombor, Steier Lajos, Bajza József stb.). E tanszékek felállításának költségét akár az állam, akár az ország összes vármegyéi vagy az egyetemi városok magukra vállalhatnák, mert jelentős tehertételt nem jelentenének s csupán csak ideiglenes megterheléssel járnának, hiszen pár év múlva már olyan, e téren már szakképzett tudós gárdával rendelkezünk, hogy az intézet vezetését a továbbiakban nyugodtan lehetne átengedni az illető egyetem nemzetközi jogi vagy politikai professzorának, esetleg a meg-

szervezendő tanársegédi állások felállítása után, ezek egyikének kezébe. E négy tanszék megszervezésével kapcsolatban a szakma szerint specializálódott egyetemeken még külön-külön egy-egy lektori állást is kell szerveznünk, mert a cseh, román, szerb, német, tót vagy horvát nyelv ismerete nélkül eredményes, ezen népek irodalmát mindig szem előtt tartó munkát nem produkálhatunk.

A négy kisebbségi intézet tehát, bár az egyetemek mellett létesülne, mégsem tapadna szorosan hozzájuk s inkább az egyetemek tartoznának a kisebbségi célhoz mindig alkalmazkodó tanrendjükkel az intézetekhez, e mozgalom elméleti feladatkörének magukravállalásával. Az intézet második — a társadalmi munkát megvalósítani hivatott — tagozatával együtt azonban mégis közös, a kisebbségi tanszékét betöltő professzor vezetése alatt állának, mert eredményes és harmonikus munkát csak ez esetben lehetne végezni. E vezető professzor kötelessége lenne az intézet szakszerű megszervezése és vezetése, vagyis neki kellene az egyetemek professzorait — minden fakultásra kiterjedőleg különböző — s általa egy egységes tervbe illesztett előadások megtartására felkérni, neki kellene a különböző társadalmi egyesületek vezetőségével érintkezésbe lépnie és az összeköttetés velük állandóan fenntartani, esetleg külön e célra alakuló — a kisebbségeket támogató — egyesületeket megalakítani és irányítani. Ezen az úton el lehetne érni, hogy a kisebbségi kérdés iránt érdeklődő főiskolai hallgató vagy laikus az egyetem bármelyik fakultásán szakmájának megfelelően biztos tájékozódást szerezhetne a megszállt területen végbe ment változásokra vonatkozólag s így — a mai, naivan eltorzított helyett — reális szemléletre tehetne szert ezen a téren. Ez pedig pár év alatt azzal az előnnyel járna, hogy legalább a főiskolákból kikerült újabb nemzedék már tisztában lenne a mai hangos, de rendszeres és áldozatos munkától húzódo propagandának meddő sikertelenségével és ennek megfelelően talán nagyobb hajlandóságot és kedvet árulna el eme csendes és feltűnés nélküli feladatok kitartó elvégzésére.

Ami az intézetek elhelyezésének kérdését illeti, nem jelenthet ez problémát a három, jelenleg is építés alatt álló egyetemenél. Maximum 8—ro helyiséget vesz igénybe egy-egy ilyen intézet s Budapesten, ahol az egyetem minden helyisége el van foglalva, azt hiszem a Tudományos Akadémia a Vigyázó-hagyatékából tulajdonába átment egyik fővárosi palotáját, vagy még annál is nagyobb számú helyiséget, szívesen bocsátná át a nemes cél érdekében.

A négy kisebbségi kérdést felosztanánk a négy egyetem között. A debreceni csak a román, a szegedi csak a szerb, a pécsi csak a német és a budapesti a tót kérdés mellett még a világban szétszórt magyar kisebbségek helyzetével foglalkoznék egyedül. A négy utódállamba szakadt magyar kisebbség kérdésének tanulmányozása mellett kötelessége lenne az intézeteknek, hogy volt nemzetiségeink történelmével, irodalmával, művészetével stb., stb. is foglalkozzanak, azaz működésüikéi nemcsak a magyar, de a magyarországi érdekeket is hivatva lennének szolgálni.

Az egyetemek tanrendjét érünek a felismerésnek megfelelően kellene aztán módosítani. Megszállt területeink visszacsatolásakor csak úgy tudunk ott célszerűen és minden felesleges összeütközést elkerülve elhelyezkedni, ha tisztában vagyunk az elszakítás óta ott bekövetkezett változásokkal és módosításokkal. Így a hittudományi karokon speciál-kollégiumokban meg kell tanítanunk hallgatóinkat egyházainknak az utódállamokban elfoglalt helyzetére és szerepére. Fel kell hívni figyelmüket a kapcsolatok félévelének fontosságára, a magyar főiskolákra be nem engedett elszakított területeken lakó lelkeszeink számára a szünidőkben szervezendő továbbképző kurzusok megtartásának szükségességére.

A Jogi karon bővebb lehetősége nyílik a munkának. Itt az összes tárgyakat felöleli az ellenőrzés, hiszen mai szellemi túltermelésünk csak úgy lesz reális, ha emberfőlölegünket a területek felszabadításával egyidőben mindjárt el is tudjuk helyezni. Ez azonban csak akkor lesz lehetséges, ha úgy magán-, mint közjogi tekintetben aprólékosan ellenőrizzük a bekövetkezett változásokat, mert így az impérium visszavételekor percnyi késedelem nélkül irányíthatjuk tovább a megszervezett területek adminisztrációját.

Érdekes kísérlet történt különben ezen a téren a debreceni egyetemen, ahol Kováts Andor múltévi jogi kari dékán az 1926—27-es tanévben speciálkollégiumban adta elő a megszállt területek büntetőjogát. Tervbe vette ezen előadások rendszeresítését, azonban, sajnos, a terv nem vált valóra, egyrészt a hallgatóság közönye, másrészt a tervnek egy professzor által meg nem valósítható nagysága miatt...

A jogi és államtudományi kar vinné tehát a legnagyobb szerepet az intézetben. Speciálkollégiumok hívnák fel a hallgatók figyelmét azokra a változásokra, amelyek magán-, büntető-, közigazgatási, kereskedelmi stb., stb. jogi téren az elszakított területeken az utódállamok törvényhozási intézkedései folytán bekövetkeztek. A főfeladat azonban természetesen a nemzetközi jogi, politikai, egyház- és közjogi tanszékeket betöltő professzorok vállaira nehezednék, mert ezek a stúdiumok legalkalmasabbak arra, hogy a kisebbségi kérdés jelentőségére és generális megoldásának szükségességére, illetőleg e megoldás gyakorlati érvényesítésének módzataira felhívják a figyelmet. Jelentős szerepet tölthetne be itt még a közgazdasági és statisztikai tanszék is, az utódállamok és kisebbségeink közgazdasági és néprajzi viszonyainak pontos ellenőrzésével és az adatok állandó publikálásával.

A bölcsészeti kar majdnem ugyanilyen terjedelmű munkakör ellátására lenne utalva. Ezen a fakultáson ismertetnék az illető nemzetiség irodalmát, földrajzát, történelmét, itt sajtóíthatná el az érdeklődő hallgató azokat a nyelvi ismereteket, melyeknek birtokában képes lenne e népek minden szellemi megmozdulását észrevenni és azokkal lépést tartani. Itt nyílna bővebb alkalom arra is, hogy nemzetiségeink művészeti és népi életével is behatóan foglalkozhassunk, hogy népköltési, népművészeti stb. termékeik értékét pontosan megállapíthassuk.

Az orvosi kar már természetesen csak elenyésző kis mértékben tudna e munkába bekapcsolódni, de antropológiai és fajpszichológiai szempontból szintén sok érdekes és értékes felismeréssel gazdagíthatná az érdeklődők ismeretanyagát.

Ennek a tanrendbe illesztett kisebbségi speciálkollégium-rendszernek meglenne még az a kettős előnye is, hogy egyrészt professzoraink munkáját nem szaporítaná, hiszen így a kisebbségi intézetben külön előadások tartására nem lennének kényszerítve, másrészt minden hallgatónak a kisebbségi alapismereteket megadván, a kisebbségi intézet már kizárólag a haladók, a kérdés iránt tovább is érdeklődők képzésére rendezkedhetne be a továbbképző kurzusok állandó rendszeresítésével... Megszállt területen tanuló főiskolai hallgatóink nemzeti szellemű továbbképzése szempontjából viszont figyelmet érdemel a debreceni egyetem Hankiss és Millekker professzorok által létesített „nyári (szünidei) egyetem“ intézménye, mely éppen az anyaországi ismeretek közlésével elszakított testvéreinket teszi képessé a magyar kultúrfolytonossági gondolat és érzés ápolására, valamint fenntartására.

Fontos volna ezen a téren még a kisebbségi szaklap kérdése is, vagy a négy intézetnek közös kötelessége leíme új szaklap alapítása, melyet a négy „intézet-igazgató“ közösen szerkesztene, vagy pedig a kisebbségi intézeti cikkek kiadását fővárosi vagy a vidéki egyetemeink professzorai által szerkesztett és vezetett „Debreceni Szemle“, „Minerva“ és „Széphalom“ c. folyóiratok vállalhatnák el.

A kisebbségi intézetekben végül meg kellene honosítanunk a szemináriumi oktatás rendszerét, mert e nélkül komoly, részletes és tudományos szempontból értékes eredményt az intézetektől nem várhatunk.

Jelentős feladatot jelent már most az, hogy társadalmunk munkáját és segítségét milyen alakban vegyük igénybe ez intézet keretén belül?

A cél itt hármas irányú: biztosítanunk kell társadalmunk anyagi segítségét, egyesületeinket kultúrfolytonossági feladatunk célszerű elvégzésére szerveznünk kell és végül társadalmunk minden egyes tagját ki kell tanítanunk a helyes nemzeti propagandára.

Ami az első pontot illeti, itt német példa után kell indulnunk. Mindenekelőtt létre kell hívni az egyes kisebbségi intézetek „barátainak szövetségét“, melynek jogi személyek is tagjai lehetnének. Felhívással kellene a nagyipari, kereskedelmi és pénzügyi vállalatokhoz fordulni, hogy anyagilag támogassák az intézetet, mert amint a stuttgarti „Deutsches Ausland-Institut“-ot Németországban jóformán kizárólag csak ezek tartják fenn, úgy ez Magyarországon is elvárható tőlük. Hathatós propagandát kellene ebből a célból indítanunk és akár gyűjtéssel, akár előadások rendezésével ki kellene verednünk a megalakuláshoz szükséges alapot.

A második cél: társadalmunk és egyesületeink organikus megszerzése. A társadalomnak kell itt az éltető erőnek lenni. Az intézet egyetemi tudományos szekciója jelenti a statikát, társadalmi része a dinamikát. Ez lenne hivatva a megszállt területen lévő kisebbségi iskoláink könyvtárait magyar könyvekkel felszerelni, gyűjtések útján kisebbségi főiskoláink tanítási költségeit fedezni, megszállt területi folyóiratainkat pártolni és terjeszteni, kisebbségi háziiparunk termékeit értékesíteni és piacra juttatni stb. A feladatok milliói várnak ezen a ponton megoldásra s majd ha ebben az irányban a tervszerű munka megindul, társadalmunk csak akkor fog mostani mulasztásainak rettentő nagyságára és súlyára feleszmélni.

És végül a harmadik és utolsó feladat ezen a téren az lenne, hogy a helyes propagandára tömegeinket kioktatnánk és véget vetnénk ennek a sok üres, naiv és gyakran érdekeinket — akár itthon, akár a külföldön — oly érzékenyen sújtó fecsegésnek, mely jelenleg is egyik akadálya a nemzetiségeinkkel való érintkezésnek.

Az intézet felszereléséhez elsősorban jól felszerelt szakkönyvtár és folyóiratgyűjtemény szükséges. Mivel mindegyik egyetem csak egy-egy kérdésben specializálta magát, magánosaink és könyvkiadóink adakozása mellett csakhamar létre lehetne hozni egy elég jól felszerelt szakkönyvtárat. A magyar napilapok bizonyára díjtalan küldenek meg példányait, míg a külföldi és hazai folyóiratokat úgy lehetne legkönnyebben díjmentesen megszerezni, ha a kaszinókat és társasköröket felszólítanánk, hogy kiolvasott folyóirataikat juttassák el az intézetekhez. Az intézet ezek ingyenes megszerzése után csak az utódállamokban megjelenő s a külföldi szaklapokra lenne kénytelen előfizetni, de ha a hazai kisebbségi folyóiratot sikerülne megindítanunk, cserepéldányküldéssel ezekhez is díjmentesen juthatna hozzá. A tényleges kiadás tehát csupán csak a bútorzat, írógép és az adminisztrációhoz szükséges papírárak és postaköltségek fedezésére szorítkoznák, ami semmiesetre sem jelentene olyan nagy összeget, hogy e miatt a megalakulás tervétől el kellene állnunk.

Az intézet különben — a háta mögött álló baráti szövetség adományaitól eltekintve — egy kis ügyességgel saját működésével is szert tehetne jövedelemre. Előadások tartásával és tanulmányok publikálásával a német kisebbségi intézetek is foglalkoznak s az ezekből befolyó összeg jövedelmüknek jelentős része. Kisebbségi magyarságunk és nemzetiségeink életét tárgyaló jogi, politikai, irodalomtörténeti stb. munkák kiadásánál közönségünk foglalkozások szerint elkülö-

nült, egymástól távol levő köreiben is felkelhetnének a kisebbségi kérdés iránti érdeklődést, míg egy-egy utódállamban megjelent s nálunk is feltűnést keltett tudományos vagy szépirodalmi könyv lefordításával jelentős anyagi nyereségre lehetne szert tenni. Itt a tájékoztatás céljából csak arra célok, hogy egy-egy Masaryk, Jorga vagy Srobar könyv magyarra fordításával a kisebbségi intézet magának anyagi, a magyar társadalomnak pedig szellemi téren milyen nagy szolgálatot tehetne, vagy a román Eminescu, Blaga vagy a robusztus tehetségű Cosbuc verseinek és más munkáinak magyarra való átültetésével az irodalmi érdeklődést egyszerre Kelet felé tudnánk fordítani s ezzel máris áttörtük volna a tájékozatlanság mai falanxát, mely eddig minket Kelettől — kínai fal gyanánt — elválasztott... De ezzel még mindig nem lennének az anyagi lehetőségek kimerítve, mert napilapjainkhoz és folyóiratainkhoz felhívással lehetne fordulni, hogy kisebbségi kérdéssel foglalkozó cikkek nagyobb részét ez intézetektől szerezzék be s ezen kérdésekre vonatkozó információikat csekély díjazás ellenében ugyancsak innen próbálják beszerezni... Az intézetek működésének megindulásával pedig még bizonyára sok más lehetőség fog kínálkozni ezen a téren s az intézetvezető professzor vagy titkár gyakorlati érzéke is még számos olyan más jövedelemforrásra fog bukanni, amit jelenleg még nem tudunk tisztán meglátni és felismerni.

A MAGYAR KULTÚRFOLYTONOSSÁG gondolatának elméleti és gyakorlati megfogalmazását ezek letárgyalásával olvasóink elé tártuk. Sok erő lehet ebben a gondolatban. Kár lenne ezeket az energiákat felhasználatlanul pusztulni hagyni. Így egyelőre legalább szellemileg kezünkben tarthatnánk az egész integer Magyarországot s nagyobb kilátással, több reménnyel indulhatnánk a jövő felé.

A terv és cél nem kivihetetlen. Nem kíván sok áldozatot és nem ró senkire sem elviselhetetlen terhet. Egy kis jóakarattal és munkakészséggel csodákat lehet ezen a téren produkálni. A magyarságnak — ha élni akar — nem szabad ez elől a munka elől kitérni, hiszen a németek már ebben a tekintetben úgyis megelőzték minket, okosan és kitaróan kell dolgoznunk, ha nem akarunk mellettük elmaradni.

A magyarságnak második ezer évére ebben a században kell előkészülnie, vigyáznunk keli minden lépésünkre, mert a legkisebb hiba századok haladását teheti semmivé.

PONGRÁCZ KÁLMÁN